

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.50>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА МІСЦЕ У НЬОМУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Жигилій С.П.,
аспірант кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Жигилій С.П. Нормативно-правове забезпечення комерційної таємниці та місце у ньому законодавства про працю.

У статті досліджено нормативно-правове забезпечення комерційної таємниці та місце у ньому законодавства про працю. Зазначено, що наявність ефективного нормативно-правового інструментарію, що забезпечується державою, державними органами та органами місцевого самоврядування – є одним із найважливіших напрямів правового регулювання комерційної таємниці в Україні. Звернено увагу, що відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, зокрема Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», і визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин. Щодо чинного законодавства про працю, то воно і до сьогодні не містить норм, присвячених комерційній таємниці, зокрема не визначено режим використання комерційної таємниці, не закріплено порядок використання комерційної таємниці у трудових відносинах, заходи роботодавця з недопущення її розголошення, обов'язки працівника щодо збереження в таємниці конфіденційної інформації, тощо. У ході дослідження зроблено висновок, що сьогодні стан нормативно-правового забезпечення комерційної таємниці в Україні потрібно вдосконалювати. Діючі нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні не в повній мірі можуть забезпечити ефективне правове регулювання зазначеного інституту. Вже давно назріла потреба у прийнятті окремого міжгалузевого нормативно-правового акта, в якому мають бути врегульовані питання створення, використання, збереження, розголошення комерційної таємниці, визначення комерційної таємниці, її ознаки, умови правової охорони, перелік відомостей, що становлять/не становлять комерційну таємницю, виникнення у суб'єктів права на комерційну таємницю, можливість зарахування на баланс підприємства як нематеріального активу комерційної таємниці, процедура розкриття комерційної таємниці правоохоронним та контролюючим органам, відповідальність державних органів за розголошення комерційної таємниці, охорона та захист останньої та інші питання, що стосуються комерційної інформації.

Ключові слова: інформація, комерційна таємниця, нормативно-правове забезпечення, національне законодавство, міжнародно-правові норми, працівник, роботодавець.

Zhyhlyii S.P. Normative legal support of trade secrets and the place of labor legislation in it.

The article examines the regulatory legal protection of commercial secrecy and the place of labor legislation in it. It is noted that the availability of effective regulatory and legal instruments provided by the state, state bodies and local self-government bodies is one of the most important areas of legal regulation of trade secrets in Ukraine. Attention is drawn to the fact that relations related to the protection of commercial secrets are regulated by normative legal acts belonging to various branches of law, in particular the Civil Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Laws of Ukraine “On information”, “On scientific and technical information”, “On protection against unfair competition”, and define only the general principles of legal regulation of such relations. As for the current labor legislation, it still does not contain norms dedicated to commercial secrets, in particular, the regime of using commercial secrets is not defined, the procedure for using commercial secrets in labor relations, the employer's measures to prevent its disclosure, the employee's obligations to preserve in the secret of confidential information, etc. In the course of the study, it was concluded that today

the state of legal protection of commercial secrets in Ukraine needs to be improved. Current regulatory and legal measures to ensure commercial secrecy in Ukraine cannot fully ensure effective legal regulation of the said institute. The need for the adoption of a separate cross-industry normative legal act, which should regulate the issues of creation, use, preservation, disclosure of trade secrets, the definition of trade secrets, their characteristics, conditions of legal protection, the list of information that constitutes/does not constitute a trade secret, has long been overdue. , the emergence of subjects of the right to trade secrets, the possibility of crediting trade secrets to the company's balance sheet as an intangible asset, the procedure for disclosing trade secrets to law enforcement and control bodies, the responsibility of state bodies for the disclosure of trade secrets, protection and protection of the latter and other issues related to trade secrets information

Key words: information, commercial secret, normative legal support, national legislation, international legal norms, employee, employer.

Постановка проблеми. Посилення практичного інтересу та підвищення уваги до питань трудового права в Україні, насамперед зумовлені економічними, соціальними, організаційно-правовими та політичними факторами формування в Україні ринку праці, а також європейським вектором розвитку та прагненням держави інтегруватися у світовий простір, для чого необхідно формування законодавчої бази на основі тих самих стандартів європейської спільноти. У цьому напрямку, одним із найбільш дискусійних об'єктів трудових відносин є комерційна таємниця. Слід констатувати, що в українському законодавстві наразі існують суттєві перешкоди на шляху побудови ефективного механізму регулювання питань, пов'язаних з комерційною таємницею. До таких перешкод можна віднести нечіткість, непослідовність, несистемність, неповноту, а також суперечність окремих положень нормативно-правових актів, що регулюють правові відносини у сфері функціонування комерційної таємниці. Окремими проблемними питаннями залишаються й невизначеність форм оборотоздатності комерційної таємниці, відстала правозастосовча практика, змісту та характеру прав на неї, невідповідність міжнародним стандартам [1].

Стан опрацювання. Питання визначення поняття комерційної таємниці та її ознак було предметом дослідження таких учених, як Бачило І., Вапнярчук Н., Вікулін А., Гетманцев Д., Калюжний Р., Капіца Ю., Краснов Є., Копилов І., Лопатін В., Марущак А., Макаренко Є., Носік Ю., Прокоф'єва В., Середа О., Святоцький О., Юсупова Д., Ярошенко О. та ін.

Мета статті дослідити нормативно-правове забезпечення комерційної таємниці та місце у ньому законодавства про працю.

Виклад основного матеріалу. Наявність ефективного нормативно-правового інструментарію, що забезпечується державою, державними органами та органами місцевого самоврядування – є одним із найважливіших напрямів правового регулювання комерційної таємниці в Україні. Як зазначає Безпалова О. наявність належного правового регулювання, є одним із дієвих засобів приведення відповідної діяльності сучасним умовам розвитку України та кращим європейським стандартам [2, с. 112].

Інститут комерційної таємниці знайшов своє відображення у низці нормативно-правових актів, зокрема у Законах України «Про підприємництво», «Про інформацію», Цивільному та Господарському кодексах, тощо. У контексті ж трудового права, подібного ми, на жаль, не спостерігаємо. І до сьогодні чинне законодавство про працю не містить норм визначення режиму використання комерційної таємниці, нормативно не закріплено порядок використання комерційної таємниці у трудових відносинах, заходи роботодавця з недопущення її розголошення, обов'язки працівника щодо збереження в таємниці конфіденційної інформації, алгоритм дій роботодавця в разі виявлення факту незаконного поширення комерційної таємниці, і найголовніше, можливість відшкодування збитків, завданих такою протиправною поведінкою працівника. Як наслідок, відсутність таких конкретних положень у законі сприяє як порушенню прав працівників так і завдає шкоду економічним інтересам роботодавця.

Також слід зазначити, що відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, зокрема Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», і визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин. На це зверталася увагу ще у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» від 05.11.2008 № 1404-р, зокрема окреслене питання було визначено проблемою, констатовано, що законодавство з питань комерційної таємниці не систематизовано. Пропонувалося оптимальним

варіантом розв'язання цієї проблеми – розроблення проєкту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю», що забезпечить застосування системного підходу до правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною комерційної таємниці, дасть можливість систематизувати, уточнити та доповнити положення законодавства з питань комерційної таємниці. Альтернативним варіантом – внесення змін до деяких законодавчих актів, що регулюють відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці. Водночас такий варіант не дасть можливості виконати повною мірою завдання щодо систематизації законодавства з питань комерційної таємниці [3].

Науковці у своїх дослідженнях також звертають увагу на недосконалення нормативно-правової бази у сфері використання комерційної таємниці. На підставі проведеного аналізу, пропонують вирішити цю проблему, в тому числі й у трудовому законодавстві, шляхом прийняття Закону України «Про комерційну таємницю», де і врахувати всі проблемні питання в цій сфері на законодавчому рівні [4, с. 85].

Аналізуючи основу нормативно-правового забезпечення комерційної таємниці та визначаючи місце у ньому законодавства про працю, можна констатувати, що у сфері нормативно-правового регулювання комерційної таємниці як умови трудового договору в Україні визначальними є положення Конституції України, де у ст. 41 передбачено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому відповідно до ст. 13 держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [5]. Своєї подальшої конкретизації норми Конституції України знаходять у положеннях законів. Так, Господарським кодексом України [6] визначено, що комерційна таємниця визнається об'єктом права інтелектуальної власності у сфері господарювання (ст. 155). Окремі норми цього кодексу регулюють питання правового регулювання комерційної таємниці, зокрема: неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею. У свою чергу Цивільним кодексом України [7] передбачені основоположні норми інституту правового регулювання комерційної таємниці в Україні. Так, Глава 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» у книзі четвертій ЦК України «Право інтелектуальної власності» містить всього чотири статті, які регулюють відносини, пов'язані із комерційною таємницею в Україні. В цих статтях надається поняття комерційної таємниці як інформації, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Крім цього, визначаються майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а саме: 1) право на використання комерційної таємниці; 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці; 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Зазначено, що майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Цивільним кодексом України, крім указанного, також передбачено строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а також устанавлюється обов'язок органами державної влади здійснювати охорону комерційної таємниці.

Слід зазначити, що норми зазначених кодифікованих законів приватного та публічного права стосовно комерційної таємниці не суперечать міжнародним угодам, ратифікованим парламентом України, а базуються на їх основних положеннях [8, с. 148]. Так, Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) передбачає, що «захист нерозголошеної інформації, яка законно перебуває під контролем фізичних та юридичних осіб, має надаватися, якщо така інформація: є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загально відомою або доступною для осіб у колах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться; має комерційну цінність через те, що вона є секретною; зберігається у секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією». Фізичні та юридичні особи, визначає TRIPS, повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб вказана інформація, яка законно перебуває під їхнім контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці (ст. 39) [9]. Водночас Ю. Носік, здійснивши комплексний аналіз положень Цивільного кодексу України і Господарського кодексу України про комерційну таємницю, дійшов висновку про їх концептуальну неузгодженість, що зумовило формування в Україні суперечливої моделі

правового регулювання відносин щодо конфіденційної інформації комерційного характеру. Зокрема, правник визнає, що якщо практично всі положення Цивільного кодексу України про комерційну таємницю являють собою прогресивні новели національного законодавства, спрямовані на його розвиток й гармонізацію з міжнародними правовими стандартами, то більшість норм Господарського кодексу України щодо комерційної таємниці містять норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та Закону України «Про підприємства в Україні» [10, с. 8].

Важливою подією в процесі врегулювання правовідносин, пов'язаних з комерційною таємницею, стало прийняття в 1992 році Закону України «Про інформацію» [11], який є основоположним в інформаційно-правовій сфері української держави. Із його прийняттям було визначено та закріплено право на інформацію, а також гарантії його реалізації; сформульовано основні напрями державної політики в інформаційних питаннях; установлено, що інформація є об'єктом права власності і відповідно об'єктом володіння, користування та розпорядження; уведено категорію «режим доступу до інформації», що визначала порядок використання, одержання, зберігання та поширення інформації тощо. Однак недоліком цього закону є те, що хоч у ньому й було визначено перелік відомостей, які не можуть становити комерційну таємницю, питання, яка саме конфіденційна інформація відноситься до комерційної таємниці, на загальнодержавному рівні не було більш детально окреслено. Наразі переліки такої інформації керівництво підприємств встановлює самостійно. Також у даному законі відсутня чітка фіксація дій, які призводять до порушення правового режиму комерційної таємниці.

Як уже було наголошено, в зазначених вище актах містяться лише загальні правила у сфері виявлення, збору, аналізу та передачі інформації, яка зазначена як комерційна, а також окремі положення, які містять норми, що передбачають відповідальність за порушення прав на комерційну таємницю.

Ураховуючи той факт, що законодавець відносить комерційну таємницю до об'єктів права інтелектуальної власності, на неї розповсюджуються всі підзаконні акти, що стосуються всіх об'єктів права інтелектуальної власності в цілому. Систему підзаконних актів у сфері охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі й на комерційну таємницю складають:

1) підзаконні акти, що видані Президентом України. Так, за останні роки Президент України видав багато указів, що стосуються охорони та захисту права інтелектуальної власності, зокрема: «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р., «Про заходи щодо посилення захисту права власності» від 12 лютого 2007 р., «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. та ін.;

2) постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються охорони та захисту права інтелектуальної власності, зокрема: «Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України» від 20 серпня 2014 р., «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 27 серпня 1997 р., «Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»» від 3 жовтня 2007 р., «Про затвердження Положення про Координаційну раду з питань захисту прав інтелектуальної власності УЄФА та складу Координаційної ради» від 2 липня 2008 р., «Про внесення змін до деяких актів Кабінету міністрів України з питань інтелектуальної власності» від 14 вересня 2011 р.;

3) інші підзаконні акти органів владних повноважень у сфері охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю [4, с. 85].

Аналізуючи ж нині чинний Кодекс законів про працю України, як ми вже зазначали раніше, ми не зустрічаємо навіть згадки про таке явище, як комерційна таємниця. Хоча сьогодні цей недолік усуває проект Трудового кодексу України [12], зокрема ч. 3 ст. 32 до додаткових умов трудового договору відносить «застереження щодо нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації». Подальшого розвитку дана норма набула в ст. 42 Проекту «Умови трудового договору щодо нерозголошення державної, комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації», в якій зазначено, що «у разі прийняття чи переведення на роботу, що передбачає допуск до державної таємниці, працівник бере письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці. Розголошення державної таємниці тягне за собою встановлену законом відповідальність. Якщо працівник у зв'язку з виконанням трудових обов'язків має доступ до інформації, що відповідно до закону визнана комерційною таємницею або іншою захищеною законом інформацією, на вимогу роботодавця під час укладення трудового договору до нього включається умова про нерозголошення цієї таємниці або інформації в період трудових відносин і протягом визначеного сторонами строку після їх припинення, а також попередження про відповідальність за її порушення, встановлену законом. Ця умова може бути включена до трудового договору пізніше, в разі необхідності допуску працівника до такої інформації».

При цьому відмова працівника включити відповідні умови до трудового договору за наявності в роботодавця права вимагати їх включення є підставою для відмови у прийнятті на роботу, а якщо трудові відносини вже виникли – для їх припинення. У разі порушення працівником зобов'язань щодо нерозголошення комерційної таємниці або іншої захищеної законом інформації він несе відповідальність згідно із законом» [13, с. 306-307].

Отже, дослідження та визначення місця трудового законодавства про працю серед нормативно-правового забезпечення комерційної таємниці в Україні констатує: відсутність у трудовому законодавстві правових норм, що регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік або втрату носіїв з комерційною таємницею.

Водночас як зазначає Н. Вапнярчук, точку зору, якої ми підтримуємо, розгляд інституту комерційної таємниці саме через призму взаємовідносин роботодавця та найманого працівника надасть змогу глибше, ґрунтовніше зрозуміти сутність комерційної таємниці та її місце в економічній безпеці підприємства, принципову відмінність від інших видів інформації з обмеженим доступом. Отже, потребують першочергового вивчення як вищезазначені питання, так і підготовка змін до законодавства, щоб наблизити правовий механізм регулювання інституту комерційної таємниці до кращих європейських аналогів [14, с. 76].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що сьогодні стан нормативно-правового забезпечення комерційної таємниці в Україні потрібно вдосконалювати. Діючі нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні не в повній мірі можуть забезпечити ефективне правове регулювання зазначеного інституту. Вже давно назріла потреба у прийнятті окремого міжгалузевого нормативно-правового акта, в якому мають бути врегульовані питання створення, використання, збереження, розголошення комерційної таємниці, визначення комерційної таємниці, її ознаки, умови правової охорони, перелік відомостей, що становлять/не становлять комерційну таємницю, виникнення у суб'єктів права на комерційну таємницю, можливість зарахування на баланс підприємства як нематеріального активу комерційної таємниці, процедура розкриття комерційної таємниці правоохоронним та контролюючим органам, відповідальність державних органів за розголошення комерційної таємниці, охорона та захист останньої та інші питання, що стосуються комерційної інформації.

Список використаних джерел:

1. Редько К.Ю. Комерційна таємниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/36.pdf.
2. Безпалова О.І. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 112.
3. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю»: розпорядж. Каб. Міністрів України від 05.11.2008 № 1404-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-%D1%80#Text>.
4. Кравченко О.М. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. С. 85.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
7. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
8. Капітаненко Н. Адміністративна відповідальність за отримання, використання та розголошення комерційної таємниці за ч. 3 ст. 164-4 КУпАП. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 5. С. 148.
9. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), прийнята Світовою організацією торгівлі від 15.04.1994. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018.
10. Носік Ю.В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 18 с.

11. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
12. Проект Трудового кодексу України (реєстр. № 1658 від 24.07.2017). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
13. Ярошенко О.М., Вапнярчук Н.М. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин та її місце в економічній безпеці підприємства. *Правове та законодавче забезпечення економічної безпеки України: монографія* / [А.П. Гетьман, Є.М. Білоусов, Г.В. Анісімова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана, Є.М. Білоусова, Г.В. Анісімової. Харків: Право, 2017. С. 305–330. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Bilousov/3.7.pdf>.
14. Вапнярчук Н.М. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: зарубіжний досвід. *Право та інновації*. 2017. № 3(19). С. 76–81. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Vapnyarchuk19.pdf>.